

نئورئالیسم و سینمای ایران

علی کیانی

www.ketab.ir

سرشناسه : کیانی، علی، ۱۳۵۸ -
عنوان و نام پدیدآور : نئورئالیسم و سینمای ایران / علی کیانی.
مشخصات نشر : نوشهر: ناسنگ، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری : ۱۴۴ ص.
شابک : 978-600-8428-24-4
وضعیت فهرست نویسی : فیبا
یادداشت : کتابنامه.
موضوع : سینما -- ایران
موضوع : Motion pictures --
موضوع : واقع گرایی در سینما
موضوع : Realism in motion pictures
رده بندی کنگره : PN ۱۹۹۳/۵/الف ۱۰۹۵
رده بندی دیویی : ۱۱۰۹۵۵/۷۹۱
شماره کتابشناسی ملی : ۴۲۷۵۴۳۳

کلیه حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است.

نام کتاب : نئورئالیسم و سینمای ایران
نویسنده : علی کیانی
طراح جلد : فرنوش بیاتی
ناشر : ناسنگ
صفحه آراء : گروه تولید انتشارات ناسنگ
نوبت چاپ : اول ۱۳۹۵
شمارگان : ۱۰۰۰
قیمت : ۱۳۵۰۰ تومان

ISBN: 978-600-8428-24-4

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۴۲۸-۲۴-۴

مشاوره جهت نشر: ۰۹۱۱-۳۹۵۴۶۱۵

تماس با انتشارات: ۰۱۱-۵۲۱۴۴۳۶۲

Nashr.Nasang@Hotmail.com

پیش گفتار

آنچه پیش روی مخاطب قرار دارد بیش از هر چیز حاصل دغدغه‌ای است ناتمام به سینمای ایران. پیوندش با سینمای نئورئالیسم ایتالیا. دغدغه‌ای که از پس سال‌ها فیلم دیدن و مطالعه در سینمای ایران به آید. درست یادم می‌آید یازده سالم بود که «دزد و دوجرخه» و «معجزه در میلان» «در سیکا» را دیدم و در سیزده سالگی «یک اتفاق ساده» «سهراب شهید ثالث» و «خانه دوست کجاست» «گیرستم» را. سال‌ها بعد وقتی مشق نمودن در هنر وظیفه‌ام شد، به آن همه شباهت و هم‌نشینی رنج بردم و هر چه در درس گرفتن‌ها و درس دادن‌ها پیش رفتم شباهت بیشتری می‌یافتم. در صفات آغازین کتاب جامع و ارزنده تاریخ سینمای ایران به نقل از مظفرالدین شاه آمده است «سینما» آراف دستگاهی است که بر روی دیوار می‌اندازند و مردم در آن حرکت می‌کنند» اما او هرگز نمی‌دانست حرکت مردم روی دیوار در سال‌های بعد از قاجاریه و در لابه‌لای جریان مشروطه‌خواهی، جریان انقلاب اول و دوم، انقلاب و پس از آن جنگ، به گونه‌های مختلف تغییر می‌کند تا تاریخ سینمای ایران شکل گیرد. سینمایی که هرگز جدا از بسترهای سیاسی اجتماعی‌اش نبوده و نیست. سینمایی که داه آنقدر با مکاتب و جریان‌های سینمایی جهان در هم تنیده می‌گردد که راه خود را گم کرده و رو به بی‌بشنواری‌های خارجی می‌رود و گاه آنقدر بر در و دیوار سنت و عناصر ایرانی کوبیده می‌گردد که خسته و در خود فرو رفته گوشه‌ای دنج اختیار می‌کند. هرگاه سخن از سینمای ایران به میان می‌آوریم نمی‌دانیم آن را سینمایی صاحب سبک و با نشانه‌های متمایز از سایر کشورها در نظر آوریم یا سینمایی جوان و در حال رشد؟ سینمای ایران در کجای سینمای جهان ایستاده است؟ پیدا نمودن این جایگاه که خود دغدغه‌ای است ناتمام میسر نمی‌گردد مگر با رجوع به گذشته و مطالعه آنچه کرده ایم. اگرچه سال‌های زیادی از مکتب نئورئالیسم و جریان‌های آن در سینمای

ایران می‌گذرد، اما به گمانم زمان که می‌گذرد جسارت بیشتری می‌یابیم برای نقد و داوری منصفانه. امید که این جسارت، که بی‌شک بی‌نقص هم نیست، راهی باشد برای شناخت بهتر سینمای ایران و آنچه که قرار است در آینده رخ دهد. همواره سپاسگزار معلمانم هستم، معلمانی که هنر اندیشیدن را در دالان هزار توی هنر به من آموختند، تا مسیر را گم نکنم و بتوانم در این عرصه، هرچند کوچک گامی موثر بردارم.

علی کیانی

تابستان ۱۳۹۵

www.ketab.ir

فهرست مطالب

۵	پیش گفتار
۹	مقدمه
	فصل اول: نئورئالیسم
۱۴	سینمای ایتالیا از تلفرن سفید تا نئورئالیسم؛ سینمای پیش از فاشیسم
۱۵	سینما و فاشیسم
۲۰	زایش نئورئالیسم
۲۲	علل شکل گیری
۲۶	مؤلفه‌ها
۲۷	فیلم‌ها و چهره‌های شاخص
۳۶	پایان نئورئالیسم
۴۰	منابع نئورئالیست‌ها
۴۶	ادبیات رئالیستی امریکا
۴۹	منابع سینمایی؛ سینمای ورستی
۵۰	سینمای مونتاز روسیه
۵۲	رئالیسم شاعرانه فرانسه
۵۴	تأثیر نئورئالیسم بر دیگر کشورها
۵۵	سینمای اسپانیا
۵۷	موج نوی فرانسه
۶۱	سینمای هند

۶۶	پیدایش سینمای انتقادی اجتماعی
۷۰	تأثیر در مفاهیم و مضامین نئورئالیستی
۸۴	تأثیر در تکنیک‌های نئورئالیستی
۸۴	آثار کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان
۸۹	آثار سینماگران مستقل: سهراب شهید ثالث
	فصل سوم: نئورئالیسم و سینمای پس از انقلاب ایران
۹۵	دستی شدن سینما
۹۷	نیل شکل‌گیری سینمای جشنواره‌ای (باگرایشات نئورئالیستی)
۹۷	ادامه فضا بیت کارن
۱۰۰	بنیاد سینمایی خرابی
۱۰۲	حضور بین‌المللی
۱۰۵	بررسی آثار برگزیده جشنواره‌ای
۱۰۵	دونده
۱۱۱	خانه دوست کجاست
۱۱۵	نیاز
۱۱۷	چکمه
۱۲۰	بچه‌های آسمان
۱۲۳	سخن آخر
۱۲۹	کتاب‌نامه
۱۳۵	نمایه

مقدمه

ظهور پدیده فاشیسم^۱، تلاش موسولینی^۲ برای ایدئولوژیک نمودن سینما - که نتیجه‌ای معکوس می‌دهد - شروع جنگ جهانی دوم و پیامدهای اجتماعی و اقتصادی آن چون فقر، بیکاری و فساد اجتماعی و بالاخره سقوط فاشیسم و از بین رفتن دستگاه سانسور موسولینی، همگی زمینه را برای پیش‌بینی فاشیسم در سینمای دهه چهل ایتالیا فراهم نمود. انگیزه و هدف اصلی نئورئالیست‌ها دست‌رسانی به یک تحول عظیم اجتماعی محسوب می‌شد، آنها در این راه کوشیدند با ثبت واقع‌گرایانه وقایع رویدادهای سیاسی اجتماعی روز، آگاهی لازم را میان ملت ایتالیا ایجاد نمایند. نئورئالیست‌ها در این راه ساختار و ویژگی‌های سینمای خود را با شرایط خاص اقتصادی ایتالیا در دوران جنگ هماهنگ نمودند، مصالح کار آنها علاوه بر ارائه مفاهیم انتقادی اجتماعی دست یافتن به تکنیک‌های ساده، ارزان و به‌صرفه‌ای بود که بعدها سبک و روشی نوین در صنعت فیلم‌سازی ایجاد نمود. نئورئالیسم دوران کوتاهی را در سینمای ایتالیا - حدود نیم دهه - سپری می‌نماید، اما به‌عنوان مهمترین جنبش سینمای پس از جنگ تأثیری شگرف بر جریان‌ات سینمایی پس از خود داشت. در اروپا سینمای موج‌نوی فرانسه و سینمای آزاد انگلستان و

۱. Fascism نوعی نظامی دیکتاتوری مبنی بر اعمال زور و ترور آشکار است، که کلیه حقوق و آزادی‌های دموکراتیک را در کشور از بین می‌برد و سیاست خود را معمولاً در لفافه‌ای از تئوری‌ها و تبلیغات مبتنی بر تعصب ملی و نژادی می‌پوشاند. از نظر تاریخی فاشیسم نخست در ایتالیا با به قدرت رسیدن موسولینی در سال ۱۹۲۲ شروع می‌شود و با شکست ایتالیا در جنگ جهانی دوم و اعدام موسولینی توسط متفقین از بین می‌رود. پس از پایان جنگ جهانی دوم و سقوط این نظام حکومتی در ایتالیا، بسیاری از کشورهای جهان سوم گرفتار فاشیسم استعماری می‌گردند.

۲. Benito Mussolini (۱۸۸۳-۱۹۴۵) دیکتاتور و مرد سیاسی ایتالیا در سال‌های ۱۹۲۲ تا ۱۹۴۵. در سال ۱۹۱۹ طرح حزب فاشیست را ریخت و از این تاریخ به نام Duce یا رهبر نامیده شد. او از سال ۱۹۲۴ به‌عنوان صدراعظم ایتالیا زمام امور کشور را برعهده گرفت و نوعی حکومت دیکتاتوری را به‌وجود آورد. سرانجام در آوریل ۱۹۴۵ به دست میهن‌پرستان ضدفاشیسم ایتالیایی گرفتار و تیرباران گردید. مدت‌ها جسدش در میلان به‌عنوان جسد یک تبهکار برای تنبیه سایرین به صورت معلق آویزان گردید.

سینمای دهه پنجاه و شصت اسپانیا، در آسیا سینمای هنری هند و ژاپن و در آمریکا سینمای آرژانتین، شیلی و کوبا نمونه‌ای از تأثیرات نئورئالیسم را در خود نشان می‌دهند. حضور مؤلفه‌های نئورئالیسم در این کشورها با خلق جریانات مهم سینمایی همراه بوده و فیلم‌ساز سعی نموده از مؤلفه‌های آن - به‌عنوان یک الگوی و ساختار سینمایی - برای دست یافتن به زبان و بیانی نو در سینما استفاده برد. از نمونه‌های بارز و درخشان آن می‌توان به سینمای هنری هند اشاره کرد که به گفته بسیاری از منتقدین سینمایی، نئورئالیسم در آن بیانی تازه یافته است. اما به‌نظر می‌رسد نئورئالیسم به دلیل مفاهیم انتقادی اجتماعی و تکنیک‌های سینمایی ساده، ارزان و به‌صرفه، بیشترین تأثیر را در سینمای در حال رشد کشورهای جهان سوم گذاشته باشد. از این حیث سینمای ایران می‌تواند یکی از این موارد باشد، به‌ویژه در دوران پس از انقلاب پیدایش یک سینمای جشنواره‌ای با استفاده از مؤلفه‌های نئورئالیسم به خوبی این اثرپذیری را نشان می‌دهد. استفاده از مفاهیم انسانی و اخلاقی، به‌کارگیری تکنیک‌های نئورئالیستی‌ای چون ساختار ساده و فی‌البداهه اثر و بازی گرفتن از بازیکنان از اهمیت‌ترین ویژگی‌های این نوع سینما به‌شمار می‌رود. تولید فراوان این نوع آثار و تحت‌الشعاع و در دادن دیگر جریانات سینمایی داخل کشور در سال‌های اخیر، حضور چشمگیر آنها در جشنواره‌های بین‌المللی و استقبال منتقدین و مخاطبین خارجی که آنها را «تازه‌ترین کشف سینمایی» خود قلمداد می‌کنند، این ضرورت را ایجاد می‌نماید که به منابع، ریشه‌ها و علل پیدایش این سینما پرداخته شود. از سوی دیگر با بررسی عملکرد سینمای جشنواره‌ای در سینمای پس از انقلاب، می‌توان در این نوع آثار با تکرار مفاهیم و ساختار آثار پیشین دچار نوعی ابتذال شده، به‌طوری‌که در سال‌های اخیر بسیاری از سینماگران و نویسندگان سینمایی با اعلان اینکه چنین سینمایی آسیب‌های فراوانی برای سینمای کشور به‌همراه خواهد داشت، موجودیت آن را زیر سؤال برده‌اند. در این جستار سعی شده سینمای جشنواره‌ای ایران، به‌عنوان یکی از جدیدترین تحولات هنری ایران معاصر مورد نقد و بررسی قرار گیرد. یافتن منابع و ریشه‌های ظهور این سینما و همچنین پی‌بردن به آسیب‌های آن از اصلی‌ترین اهداف کتاب پیش رو می‌باشد، که امید می‌رود با گشودن دریچه‌ای تازه برای سینماگران و مسئولان سینمایی کشور، زمینه را برای تجدیدنظر و نوگرایی در سینمای ایران

فراهم نماید. بسیاری از سینماگران و نویسندگان سینمایی به دلیل کاربرد فراوان مؤلفه‌های نئورئالیسم در سینمای جشنواره‌ای ایران به غلط این نوع فیلم‌ها را «آثار نئورئالیستی» می‌نامند. اما در اینجا نئورئالیسم به عنوان یک جنبش سینمایی در نظر گرفته شده که بنابر شرایط و مختصات خاص سیاسی اجتماعی ایتالیا در دهه چهل شکل گرفته است و قاعدتاً چون بسیاری از دیگر مکاتب و جنبش‌های هنری تکرارناپذیر به نظر می‌رسد. بنابراین در این جستار، در بخش مربوط به سینمای ایران، از واژه سینمای نئورئالیسم استفاده نمی‌گردد. کتاب حاضر در سه فصل نگاشته شده، فصل اول به نئورئالیسم ایتالیا اختصاص دارد که در ابتدا نگاهی خواهد داشت به شرایط سیاسی اجتماعی ایتالیا از جنگ اول تا سقوط فاشیسم و همچنین وضعیت سینمای ایتالیا در این ادوار. پس از آن علل تأثیرگیری، مؤلفه‌ها و آثار برتر سینمای نئورئالیسم مورد بررسی قرار گرفته. منابع نئورئالیست‌ها و تأثیرات آن بر دیگر کشورها از دیگر قسمت‌های این فصل می‌باشد. در فصل دوم سعی شده مؤلفه‌های نئورئالیسم در سینمای پیش از انقلاب مورد شناسایی قرار گیرد. در این فصل دو دسته آثار مورد بررسی قرار گرفته‌اند؛ دسته اول آثار فیلم‌سازی است که تحت تأثیر مفاهیم و مضامین نئورئالیستی به بیان و نمایش اجتماعی در آثار خویش دست زده‌اند و دسته دوم آثاری فیلم‌سازی را شامل می‌گردد که با استفاده از تکنیک‌های نئورئالیسم برای دست یافتن به زبان و بیانی خاص در سینما سود برده‌اند. فصل سوم به چگونگی حضور مؤلفه‌های نئورئالیسم در سینمای پس از انقلاب اختصاص دارد و در این ضمن بررسی علل شکل‌گیری و تقویت سینمای جشنواره‌ای، با بررسی پنج اثر منتخب از سینمای جشنواره‌ای، آسیب‌ها و معایب این نوع سینما مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است.